

Ajdin Huseinspahić*

Armina Mušinović**

PRAVNA PRIRODA PRAVA NA NUŽNI NASLJEDNI DIO

SAŽETAK

Određivanje pravne prirode prava na nužni nasljedni dio je od velike važnosti za svaki nasljedno-pravni sistem koji je u svakoj zemlji izgrađivan na temelju njenih kulturno-historijskih vrijednosti. Tako danas postoji nekoliko shvatanja pravne prirode nužnog nasljeđivanja koja ne smijemo bezrezervno prihvatiti. Zapravo, nužno je od svakog pristupa pravnoj prirodi nužnog nasljeđivanja uzeti ono najbolje što bi u određenoj zajednici bilo općekorisno i pravedno za svako lice, odnosno za zakonskog i za nužnog nasljednika. S obzirom na to, u Bosni i Hercegovini je nužno modifikovanje pravne prirode prava na nužni dio, odnosno njegovo mješovito određenje zavisno od konkretne situacije u kojoj se mogu naći zakonski i nužni nasljednici, kao i od same vrste nasljednih dobara za koja su nerijetko primjenjivana i posebna nasljedno-pravna pravila.

Ključne riječi: *nužni nasljednik, nužni dio, pravna priroda, komparativno pravni pregled.*

* Doc.dr., Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

** Dipl.iur., stručna saradnica na Općinskom sudu u Zenici.

UVOD

Svaki pravni institut, unutar bilo koje pravne grane, u okviru jednog pravnog sistema trebao bi da odražava kulturu i duh jednog naroda, odnosno nāroda koji žive na datom pravnom području. Prema mišljenju Fridrich Karl von Savignya (1779-1861),¹ utemeljitelja njemačke historijske pravne škole, pravo nije samo proizvod razuma, kako su to željeli prikazati zastupnici prirodnog prava, nego plod tradicije i etosa konkretnog društva.² Kako je pisao Savigny, pravo nastaje unutrašnjim, tiho djelujućim silama, a ne samovoljom nekog zakonodavca.³ U svojim radovima Savigny nije ni pokušavao vlastito promišljanje evolucije prava proširivati na sva društva, nego se ograničio samo na društva koja je okarakterisao kao „odličnija.“⁴ Savigny smatra da pravo najprije stvara običaj i narodno vjerovanje, a zatim to čini pravna nauka.⁵ Savigny je bio na stanovištu da je za donošenje kvalitetnog i potpunog zakonika neophodno da pravna nauka prepozna i ovlađa tzv. rukovodećim načelima u pravu jednog naroda koja se moraju osjetiti i pomoću kojih se spoznaje unutrašnja veza i srodnost pravnih pojmoveva i postavki.⁶ Podrazumijevajući pod kategorijom „odličnija“ društva samo rimske i njemačko društvo Savigny je želio ukazati na značaj ta dva pravna obzorja koja su nerijetko imala divergentna gledišta po određenim pravnim pitanjima, a čije posljedice su uočljive i danas. Takav je slučaj npr. sa razumijevanjem pravne prirode odnosno suštine i svrhe postojanja nužnog nasljednog prava.⁷

¹ Više o Savinjijevom učenju vidjeti: <https://www.britannica.com/biography/Friedrich-Karl-von-Savigny> (10.01.2017.).

² Shodno tome učenju, ustanove svakog naroda poput jezika i prava su ogledala karaktera tog naroda, pa ih stoga treba i mijenjati kako se društvo mijenja. P. Stein, *Rimsko pravo i Europa – Povijest jedne pravne kulture*, preveo N. Petrak, 130-131.

³ *Ibid.*, 130.

⁴ Ta „odličnija“ društva, po njemu nisu predstavljeni samo Rimljani, nego i Germani. Zbog prekida koji je u razvoju germanskog prava izazvala recepcija rimskog prava, postojala je izvjesna poteškoća u proučavanju kontinuiteta historijskog razvoja njemačkog prava. Po ovom pitanju Savigny je iznio svoj stav, tvrdeći da recepcija rimskog prava nije značila prekid razvoja njemačkog prava, nego naprotiv, ona je za njega predstavljala posljedicu unutrašnje nužnosti. Smatrao je da se na rimsko pravo datog perioda ne može gledati kao na posebno pravo, nego više, kao na jedno nadnacionalno pravo. Savignyeve misli su naišle na plodno tlo posvuda u Europi, a pogotovo od strane onih koji su gajili nepovjerenje prema zakonodavnim reformama i kodifikatorskim poduhvatima karakterističnim za Europu tog doba. *Ibid.*, 131.

⁵ S. Đorđević, „Friedrich Carl von Savigny (Fridrik Karl fon Savinji)“, *Nova pravna revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, broj 1/2013, vol. 6, god. 4*, IRZ, 2013, 85.

⁶ Upravo njihovo prepoznavanje spada u najteže zadatke pravne nauke. *Ibid.*

⁷ Za Savignya je porodično pravo i porodično-pravni odnosi u uskoj vezi sa nasljednim pravom, pa ih često ubraja u domen mješovitih prava. D. Kennedy, „Savigny's Family/Patrimony Distinction and its Place in the

1. Općenito o pravnoj prirodi prava na nužni dio

Nakon smrti ostavioca nužnom nasljedniku je zagarantovana određena vrijednost iz njegove imovine, ali su načini namirenja te vrijednosti uslovljeni pravnom prirodom prava na nužni dio. Na području zemalja euro-kontinentalnog pravnog sistema prisutno je dvojako shvatanje prava na nužni dio: nasljedno-pravno i obligaciono-pravno. Sistem nasljedno-pravne prirode prava na nužni dio prihvaćen je u francuskom i švajcarskom pravu, pri čemu razlikujemo dva dijela zaostavštine: raspoloživi dio i rezervisani dio.⁸ Na drugoj strani, sistem obligaciono-pravne prirode prava na nužni dio prihvaćen je u austrijskom i njemačkom pravu. U ovom sistemu nužni nasljednik na ime nužnog nasljednog dijela ne dobija alikvotni dio zaostavštine već određenu sumu novca.⁹ Iako ćemo se u nastavku detaljnije fokusirati na različite konцепције prava na nužni dio, pa čak i izvan euro-kontinentalnog pravnog sistema, ne možemo, a da ne uočimo različito pravno percipiranje pravne prirode nužnog dijela, pa čak i u okviru jedinstvenog euro-kontinentalnog pravnog sistema utemeljenog na pravnim tekovinama i vrijednostima rimskog prava.

U suštini ustanova nužnog dijela u odnosu na ostavioca predstavlja oblik ograničavanja njegove slobode raspolaaganja imovinom *inter vivos* i *mortis causa*. Ovo ograničenje se odnosi na zakonom utvrđeni dio imovine (nužne kvote) i određen kruška lica iz reda njegovih srodnika, odnosno (nužnih) zakonskih nasljednika.¹⁰ Kao što smo prethodno konstatovali shvatanje pravne prirode prava na nužni dio može biti dvojako. No, nisu rijetke pravne opservacije koje i ovako dvojako gledanje na pravnu prirodu nužnog dijela dodatno "pravno atomiziraju." Tako postoje gledišta koja pravnoj prirodi nužnog dijela prilaze kao segmentu nasljedno-pravnog, odnosno stvarno-pravnog instituta, dok drugi polaze od njegovog shvatanja kao instituta obligaciono-pravnog karaktera.¹¹

Global Genealogy of Classical Legal Thought", *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 58, 811.

⁸ Dok prvim dijelom ostavilac slobodno može raspologati bez opasnosti da će povrijediti nužni dio, u slučaju da zavještalac pređe granice nužnog dijela, nužni nasljednik ima pravo na odgovarajući alikvotni dio zaostavštine. D. B. Đurđević, *Institucije naslednog prava, drugo izdanje*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, 219.

⁹ U ovom slučaju nužni nasljednik se ne namiruje *in natura* već ima pravo da od testamentalnih nasljednika, legatara i eventualno poklonoprimeca zahtijeva isplatu određene novčane protivvrijednosti, tj. novčani nužni dio-njem. *Geldpflichtteil*. *Ibid.*, 220.

¹⁰ B.T. Blagojević, *Nasledno pravo u Jugoslaviji-prava republika i pokrajina*, Savremena administracija, Beograd, 1988, 205.

¹¹ O. Antić, *Nasledno pravo, deveto izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Be-

Opšte je prihvaćeno, još od pandektnog prava, da određivanje pravne prirode prava na nužni dio spada u domen zavještaočeve slobode testiranja. U suštini, sva savremena prava, bilo da prihvataju prvo ili drugo određenje pravne prirode prava na nužni dio, dopuštaju zavještaocu da on sam odredi način namirenja svojih nužnih nasljednika. S tim u vezi, mogli bi konstatovati da se zajednička karakteristika navedenih shvatanja prava na nužni dio iscrpljuje u ostaviteljevom pravu određivanja načina namirenja nužnih nasljednika, a što može biti učinjeno na nekoliko načina, i to: a) u vidu zakonskog nasljednog dijela, b) u vidu testamentalnog raspolaganja/univerzalna sukcesija ili b) u obliku isporuke, odnosno legata/singularna sukcesija.¹² Dok prva dva načina možemo podvesti pod univerzalnu sukcesiju, treći način predstavlja vid singularne sukcesije. "Bitno je da nužni nasljednik dobije dio koji vrijednosno odgovara veličini nužnog dijela u odnosnom pravu."¹³ Znači, u svim navedenim slučajevima interes nužnog nasljednika može biti zadovoljen voljom ostavioca no, u slučaju da zavještalac potencijalnom nužnom nasljedniku nije ostavio ništa, ili kada mu je ostavio manje u odnosu na pripadajući mu nužni dio, nameće se pitanje pravne prirode nužnog nasljednog prava, odnosno instituta nužnog nasljeđivanja, tj. pitanja zakonske prepostavke o pravnoj prirodi prava na namirenja nužnog nasljednog dijela.¹⁴

74

Na onim pravnim područjima koja su bila pod jakim uticajem rimskog prava, odnosno u tzv. romanskim zemljama, kao i u zemljama istočne Europe, pa i u našoj zemlji, pravo na nužni dio biva shvatano kao nasljedno pravo, dok se u zemljama pod uticajem germanskih pravnih običaja pravo na nužni dio smatra obligacionim pravom.¹⁵

Rimsko pravo je, kao što smo prethodno izložili, nužni dio označavalo kao *pars hereditatis*.¹⁶ Shodno tome, rimsko shvatanje nužno nasljeđivanje tretira kao univerzalnu sukcesiju, pa s obzirom na to, nužni dio nije bilo moguće shvatiti i postaviti

ogradu, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2004, 173.

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ D. Bago/N. Traljić/Z.M. Petrović/M. Povlakić, *Osnovi nasljednog prava*, Principia iuris, Sarajevo, 1991, 56.

¹⁶ *Pars hereditaria* (lat. *par* – dio, i *hereditarius* – koji pripada nasljedstvu, naslijedan), dio nasljedstva koji pripada pojedinom naslijedniku po zakonu ili na osnovu testamenta, ako je bilo više naslijednika. Ti dijelovi obično su nazivani *unciae*, po uzoru na rimski novčani sistem. A. Romac, *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1989, 252.

kao *pars bonorum*,¹⁷ već isključivo kao *pars hereditatis*.¹⁸ To znači da je regulisanje nužnog dijela predstavljalo posljedicu tadašnjeg shvatanja o porodičnom jedinstvu imovine i religijskog kulta gdje je život porodice predstavljaо koegzistenciju ljudi i stvari, te bivših i sadašnjih generacija. U takvom okruženju je bilo nemoguće nužni dio oblikovati kao dio obligaciono-pravnih odnosa.¹⁹ Prihvatanje koncepta rimskog shvatanja nužnog dijela kao ustanove nasljednog prava naišlo je na „plodno tlo“ u francuskom *Code Civilu* kao i u zakonicima koji su usvajani po ugledu na njegov tekst, tj. zakonicima u Italiji, Španiji, državama bivšeg SSSR-a, kao i u ostalim bivšim socijalističkim zemljama, i dr.²⁰ No, u današnjem periodu su sve izraženije tendencije promjene u shvatanju pravne prirode nužnog dijela i njegovog svođenje u okvire germanske obligaciono-pravne koncepcije. Shodno tome, reformama u oblasti nasljednog prava, preciznije od 2006. godine nužnim nasljednicima u Francuskoj nužni dio biva isplaćivan u novcu, a ne u naturi (stvarima), kao što je do tada bio slučaj.²¹ Jednaka situacija je i u nasljednom pravu Mađarske, Holandije i drugih europskih zemalja, koje su se pretežno opredijelile za formu namirenja nužnog dijela u novcu.²²

1.1. Romanski koncept pravne prirode prava na nužni dio

Pravna priroda prava na nužni dio ima veliki praktični značaj, jer njegovo shvatanje kao dijela nasljednog prava znači primjenu svih pravila koja vrijede za zakonsko nasljedivanje, kao i tretiranje nužnog nasljednika kao bilo kojeg drugog zakonskog ili testamentalnog nasljednika. Polazeći od toga da je nužni nasljedni red jedan oblik zakonskog nasljednog reda, možemo zaključiti da on ima imperativan karakter.²³ No,

¹⁷ Lat. *bona*, gen. *bonorum* – imovina.

¹⁸ S obzirom da je rimska pravna tradicija bila odlučujuća i pri nastanku većine savremenih prava, to je i jedan od glavnih razloga što velika većina pravnih sistema, koja prihvata postojanje ustanove nužnog dijela, prihvata nasljedno-pravnu, a ne obligaciono-pravnu prirodu te ustanove. O. Antić, 173.

¹⁹ D. Klasiček, „Nužni dio: u naturi ili u novcu“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. XLVII, 1/2013*, Novi sad, 2013, 352.

²⁰ O. Antić, 174.

²¹ D. Klasiček, 357.

²² Unatoč tome što u mađarskom nasljednom pravu vrijedi opće pravilo o izmirenju nužnog dijela u novcu, zakonodavac je odredio dva izuzetka. Naime, ukoliko bi isplata u novcu bila nepoštena prema bilo kojoj uključenoj osobi, sud može donijeti odluku da nužni dio bude ostvaren u naturi, dakle, kao dio ostavine. Također, nužni dio će se sticati u naturi i ukoliko je tako odredio ostavitelj u svojoj oporuci. *Ibid.*, 358.

²³ Shodno ovom shvatanju pravne prirode nužnog dijela, možemo doći do sljedećih zaključaka: 1. Lica koja imaju pravo na nužni dio su podijeljena u grupe, redove, odnosno koljena u svakom pravnom sistemu, i to po istom kriterijumu kao što je to učinjeno sa zakonskim nasljednicima. 2. Da bi jedno lice imalo

s druge strane postoje naučnici koji zagovaraju drugačiji stav, po pitanju shvatanja pravne prirode nužnog naslijeda kao dijela nasljednog prava. Oni zastupaju gledište koje nužno naslijedno pravo ni u kojem slučaju ne poistovjećuju sa zakonskim naslijednim pravom, niti nužne naslijednike sa zakonskim naslijednicima.²⁴ Pored naučnika koji smatraju da će testamentalne odredbe kojima je ostavilac odlučio jedan dio imovine (proporcionalan veličini nužnog dijela *in concreto*) ostaviti kao nužni dio potencijalnim nužnim naslijednicima, proizvoditi pravno-relevantne učinke, postoje i drugačija gledišta koja polaze od toga da ostavilac testamentalnim odredbama ne može promijeniti karakter ovlaštenja kojeg nužnom naslijedniku daju zakonske imperativne norme.²⁵ Slijedom navedenog, ukoliko testament bude sadržavao odredbe o određenim dobrima koje se potencijalnim naslijednicima trebaju uračunati u njihov nužni naslijedni dio one će isključivo predstavljati odredbe o diobi naslijedstva.

Znači, u prvom slučaju odredbe o nužnom naslijedivanju imaju dispozitivni karakter, pošto će ostavilac moći testamentalnom izjavom volje odrediti da nužni naslijednik primi svoj nužni dio, prilikom čega će nužni naslijednik imati položaj singularnog sukcesora, odnosno biće u položaju povjerioca zaostavštine koji neće odgovarati za ostaviočeve dugove.²⁶ U drugom slučaju odredbe o nužnom naslijedivanju imaju imperativan karakter, pa nužni naslijednik u takvoj poziciji ima položaj univerzalnog sukcesora, čak i u onim slučajevima u kojima su mu ostavljene pojedine stvari, prava ili gotov novac. Nužni naslijednik koji se nađe u ovoj situaciji će odgovarati za ostaviočeve dugove.²⁷

Nužni dio ima karakter naslijedno-pravne ustanove, tako da se lica koja imaju pra-

pravo na nužni dio, neophodno je da se ono pojavi *in concreto* kao najbliži zakonski naslijednik. 3. Svi zahtjevi koji se postavljaju u pogledu ličnih kvaliteta zakonskih naslijednika postavljeni su i u pogledu nužnih naslijednika. 4. Pretpostavka o *nasciturusu* u potpunosti važi i u pogledu nužnih naslijednika. 5. U pravnim sistemima gdje kvalitet i porijeklo dobara koja čine zaostavštinu utiču na zakonski naslijedni red ova činjenica ima uticaja i prilikom nužnog naslijedivanja. 6. Za prijem nužnog naslijednog dijela u potpunosti važe sva pravila o naslijedničkoj izjavi. 7. Nužni naslijednik kao univerzalni sukcesor odgovara i za dugove, odnosno obaveze ostavioca. 8. Nužni naslijednik ima pravo da učestvuje u realnoj podjeli zaostavštine, kao i svaki drugi naslijednik, što znači da ima pravo na realni dio zaostavštine u srazmjeri svoga naslijedničkog udijela. B.T. Blagojević, 206-207.; O. Antić, 174.

²⁴ M. Kreč/D. Pavić, *Komentar Zakona o naslijedivanju sa sudskom praksom*, Narodne novine, Zagreb, 1964.; D. Bago/N. Traljić/Z.M. Petrović/M. Povlakić, *Osnovi naslijednog prava*, Principia iuris, Sarajevo, 1991.

²⁵ *Ibid.*, fn. 53 i 54, 57.

²⁶ Ovako gledište zastupaju O. Antić, 173.; I. Babić, *Naslijedno pravo*, Univerzitet u Banjoj Luci, Pravni fakultet, Banja Luka, 2012, 72.

²⁷ Ovako gledište zastupaju M. Kreč/D. Pavić, 81.; D. B. Đurđević, 219.; A. Silajdžić, *Naslijedno pravo*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 1964, 117.; B. T. Blagojević, 207-208.

vo na nužni dio smatraju stvarnim nasljednicima ostavioca, „te prema tome kao takvi imaju pravo na odgovarajući realni dio same zaostavštine i imaju prava da učestvuju u diobi samih dobara zaostavštine.“²⁸ Razmatrajući oba aspekta gledanja na pravnu prirodu nužnog nasljeđivanja kao dijela nasljednog prava moglo bi se prikloniti prvom shvatanju s obzirom da tako shvaćena sloboda testatora ne može osujetiti ostvarenje cilja nužnog nasljednog prava; bitno je samo da vrijednost zavještanih dobara odgovara vrijednosti nužnog dijela.²⁹ Ovakav stav, iako fundiran na principima shvatanja nužnog nasljeđivanja kao nasljedno-pravnog odnosa, blizak je shvatanju nužnog nasljeđivanja kao obligaciono-pravnog odnosa, jer insistira na vrijednosti zaostavštine, a zapostavlja pravo nužnih nasljednika da se pojave zajedno sa ostalim nasljednicima u tzv. nasljedničkoj zajednici, te da učestvuju u podjeli zaostavštine *in natura*.³⁰

Nasljedno-pravna ili stvarno-pravna priroda prava na nužni dio omogućava ovlaštenom licu da učestvuje u diobi zaostavštine *in natura*. Iako Antić zastupa gledište o dispozitivnom karakteru nužnog nasljeđivanja ne zagovara zadovoljenje interesa nužnih nasljednika isključivo po vrijednosnome principu. Do toga bi moglo doći samo u slučaju da zavještalac ne ostavi ništa nužnom nasljedniku ili mu ne ostavi zakonom predviđen dio zaostavštine.³¹

Prihvatanje koncepta nužnog dijela kao nasljednog prava, sve do 2006. godine, između ostalih, možemo uočiti u Francuskom građanskem zakoniku. Ako je testator ostavio samo jedno dijete, raspolaganje imovinom *inter vivos* ili *mortis causa* ne smije preći polovinu dobara kojima testator raspolaže. Kvota se povećava u slučaju da testator ima dvoje djece, u kojem slučaju ne smije raspolagati sa više od jedne trećine imovine, dok ukoliko ima troje ili više djece ograničen je na jednu četvrtinu svojih dobara kojima je ovlašten raspologati.³²

Zaključimo, unutar navedenog rimskog koncepta shvatanja nužnog nasljednog prava postoje dva divergentna pogleda; i to prvi, koji insistira na nužnom nasljeđivanju ima-

²⁸ *Ibid.*, 205.

²⁹ D. Bago/N. Traljić/Z.M. Petrović/M. Povlakić, *Osnovi nasljednog prava*, Principia iuris, Sarajevo, 1991, 57.

³⁰ Nužni nasljednik nije ograničen da zahtijeva novčanu protuvrijednost svoga nužnog dijela već ima pravo da od testamentalnih nasljednika i legatara traži predaju predmeta iz zaostavštine *in natura*. D. B. Đurđević, 219.

³¹ „U ovom drugom slučaju nužni nasljednik ima pravo nadopune do visine nužnog dijela *in natura*, ako nešto drugo ne proizlazi iz testamenta.“ O. Antić, 174.

³² Član 913. *Code Civila*, a u vezi sa članom 914. Vidjeti: <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-Civil-Code-english-version.pdf> (12.01.2017.).

nentnom zakonskom nasljeđivanju i drugi, koji nužno nasljeđivanje ne svodi isključivo na nasljeđno-pravne odnose nego ih samo smatra dominantnijim u odnosu na druge.³³

1.2. Germanski koncept pravne prirode prava na nužni dio

Drugo stanovište o pravnoj prirodi nužnog nasljeđivanja je formirano pod uticajem germanskog prava i ono je, značeći izvjesnu deformaciju prava na nužni dio regulisanog u Justinianovoj kodifikaciji, nastalo u cilju očuvanja neokrnjenosti cjeline posjeda koji biva naslijeden, a sve u cilju obezbjeđenja imovinske baze „za članove veleposjedničkih vladajućih porodica.“³⁴ „Nužni dio kao pravo nužnog nasljeđnika na tzv. novčani zahtjev (Geldanspruch) postavljen je u srednjovjekovnom pruskom pravu.“³⁵ Etabliranje nužnog dijela kao obligacionog prava je tekovina germanskog nasljeđno-pravnog sistema.³⁶ Zapravo, ovdje ne možemo govoriti o nasljeđnom pravu nego o jednoj vrsti potraživanja konstituisanoj u korist nužnih nasljeđnika.³⁷ Ta lica imaju pravo na izvjesnu novčanu vrijednost, a ne na realni dio zaostavštine.

U Njemačkom građanskom zakoniku je ustanovljeno obligaciono pravo u korist nužnog nasljeđnika, čiji nužni dio je povrijeđen. U slučaju da ostavitelj ne bude vodio raču-

³³ Ipak, postoje stanovite razlike između pravila nužnog i zakonskog nasljeđivanja. Tako: 1. Nužni nasljeđnik ne stiče uvijek prava iz zaostavštine neposredno, momentom smrti ostavioca, nego tek onda kada pokaže interesovanje tražeći pripadajući mu nužni dio. 2. U domaćoj doktrini i praksi široko je rasprostranjeno mišljenje da ukoliko nužni nasljeđnik ne traži nužni dio to pravo ne prelazi na njegove nasljeđnike. Stoga, pravo na nužni dio je lično pravo, te kao takvo ne može preći na nasljeđnike. 3. Sva pravila koja se odnose na nasljeđničku izjavu ne mogu se primijeniti na izjavu nužnog nasljeđnika. 4. U slučaju odricanja od prava na nužni dio nema mjesta primjeni prava priraštaja i povećanja nužnog nasljeđnog dijela drugog nužnog nasljeđnika. 5. Odgovornost nužnog nasljeđnika za dugove ostavioca je specifična i praktično postoji samo ako je nužnom nasljeđniku ostavljeno više no što iznosi vrijednost njegovog nasljeđnog dijela. On nikada ne odgovara za obaveze na teret svog nužnog nasljeđnog dijela, jer ima prava na neokrnjenu vrijednost nužnog dijela, i u tome se njegov položaj razlikuje od položaja drugih nasljeđnika. 6. Drugačija su pravna sredstva zaštite nasljeđnog prava i prava na nužni dio, kao i rokovi u kojima se mogu podići tužbe. 7. Između nužnog nasljeđnika i drugih nasljeđnika, kao i između nužnih nasljeđnika ne uspostavlja se nasljeđnička zajednica jer nužni nasljeđnici nisu zajedničari u pravu već suvlasnici, budući da je poznat alikvotni dio koji im pripada. Vidjeti: D. Bago/N. Traljić/Z.M. Petrović/M. Povlakić, 58.

³⁴ Ovo možemo smatrati reliktom srednjovjekovnog prava. B. T. Blagojević, 206.

³⁵ O. Antić, 174. „...u srednjovjekovnoj Pruskoj nužni se dio prestao davati u naturi i počeo se isplaćivati u novcu, kako bi se sprječila podjela poljoprivrednih posjeda vojne aristokracije te kako bi se očuvala ekonomski moć poljoprivrednih dobara i njihovih vlasnika, što se nije moglo postići dotadašnjom konцепcijom nužnog dijela. I danas, u slučaju povrede nužnog dijela, nužnim je nasljeđnicima u Njemačkoj zajamčena mogućnost postavljanja obveznopravnog zahtjeva u svrhu namirenja istoga.“ D. Klasiček, 358.

³⁶ D. Bago/N. Traljić/Z.M. Petrović/M. Povlakić, 59.

³⁷ B. T. Blagojević, 206.

na o dijelu nužnih nasljednika oni su ovlašteni da zahtijevaju isplatu novčanog iznosa koji odgovara polovini zakonskog nasljednog dijela tih lica koji bi dobili u slučaju da ostavitelj nije učinio testamentalna raspolaganja.³⁸ U ovom slučaju nužni nasljednik ima status povjerioca koji stiče potraživanje novčane protuvrijednosti nužnog dijela od svih testamentalnih nasljednika i legatara, srazmjerne dijelu zaostavštine koji su dobili, ako iz testamenta ne proističe nešto drugo. U slučaju da ni to ne bude dovoljno za namirenje novčanog potraživanja nužni nasljednik – povjerilac je ovlašten da od ostalih poklonoprimaca traži dopunu novčane protuvrijednosti, a shodno pravilima za vraćanje poklona.³⁹ Tako u Njemačkom građanskom zakoniku nužni nasljednik ima mogućnost da od ostaviteljevih nasljednika zahtijeva sve potrebne podatke koji se odnose na ostavinu te da se u njegovoj prisutnosti sastavi popis ostavine.⁴⁰ Pored toga, moguće je da pojedni nasljednici nakon isplate nužnog nasljednika dođu u iznimno težak položaj zbog te isplate, te je zato njima omogućeno da zahtijevaju odgadanje namirenja nužnog dijela. Još prije izmjena zakona od 01.01.2010., nasljednici su imali pravo zahtijevati odgodu isplate u slučaju da je ona bila neuobičajeno tegobna i pretjerana. Nakon izmjena zakona 01.01.2010., odgoda isplate može biti zahtijevana kad god bi isplata dovela dužnika u oskudicu.⁴¹

Pravna priroda nužnog dijela nije ujednačena ni na teritoriji cijele Španije, pa tako u Kataloniji i Galiciji nužni dio biva isplaćivan u novcu (tj. ima obligaciono-pravni karakter), dok se u ostatku Španije nužni dio stiče u naturi (tj. ima nasljedno-pravni karakter).⁴² Od 1981. godine, unatoč općem pravilu da se nužni dio stiče u naturi, omogućena je i njegova isplata u slučaju kada je dio ili cijela zaostavština ostaviteljevom potomku.⁴³ U tom slučaju, potomak može isplatiti nužni dio ostalih potomaka u novcu te im nije dužan ustupiti dio ostavinskih dobara. Izmjenama zakona 2003. godine omogućeno je ostavitelju koji želi sačuvati jedinstvo nasljedene imovine (a čije bi rasparčavanje moglo narušiti njeno kvalitetno ekonomsko iskoriščavanje), isplaćivanje

³⁸ § 2303. *Bürgerliches Gesetzbuch - BGB*.

Vidjeti: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf> (13.01.2017.).

³⁹ Takav nužni nasljednik nema položaj univerzalnog sukcesora ostavioceva, te shodno tome ne odgovara ni za ostaviočeve dugove. I. Babić, 72.

⁴⁰ Član 2314. st. 1. u vezi sa članom 260. BGB.

⁴¹ D. Klasiček, fn. 28, 358-359.

⁴² U Španiji postoji sedam nasljedno-pravnih sistema sa poprilično različitim institucijama i aspektima regulisanja nužnog nasljeđivanja. S.C. Lapuente, „New Developments in Spanish Succession Law“, *Electronic Journal of Comparative Law*, 1. Vidjeti: <http://www.ejcl.org/142/art142-9.pdf> (15.01.2017.).

⁴³ Član 841. Spanish Civil Code (SpCC) (izmjena Ley 11/1981., 13. 05.1981.). Vidjeti: https://archive.org/stream/spanishcivilcode00spairich/spanishcivilcode00spairich_djvu.txt (14.01.2017.).

nužnog dijela, pa čak i u slučaju da se ostavina ne sastoji od gotovog novca.⁴⁴ Za isplatu nužnog dijela mogu biti korištena sredstva bez obzira na to odakle potiču, uz mogućnost odgađanja isplate na vrijeme do pet godina poslije ostaviteljeve smrti.⁴⁵

2. Pravna priroda prava na nužni dio u anglo-američkom pravu

Posredno ograničenje slobode testiranja u engleskom pravu je uvedeno 1938. godine, donošenjem *The Inheritance (Family Provision) Act-a* (IFPA).⁴⁶ Shodno odredbama navedenog propisa, engleski sud je ovlašten da izmijeni odredbe zavještaločeve posljedne izjave volje ukoliko uoči da ostavitelj nije načinio razborit testament, a pod kojim sud podrazumijeva sve odredbe kojima bi bila zanemarena ostaviočeva obaveza izdržavanja članove porodice (djece i supružnika) koji su se, u pogledu izdržavanja, prema njemu nalazili u zavisnom položaju.⁴⁷ IFPA iz 1938. godine je naveo i krug lica koja su ovlaštena podnijeti zahtjev суду za ukidanje odnosno pobijanje testamentalnih odredbi, a sve u cilju obezbjeđenja izdržavanja. To su: preživjeli supružnik, neudata kćer ili kćer koja nije u stanju da preuzme naslijedstvo (jer nije u mogućnosti da zaštititi svoja prava i interes) i sin mlađi od 21 godine ili sin koji nije u mogućnosti preuzimanjem naslijedstva zaštititi svoja prava i interes.⁴⁸ Iz ovog proizlazi da je krug ovlaštenika na podizanje zahtjeva bio sведен samo na ona lica prema kojima je ostavilac imao obavezu izdržavanja. Zaštita najbližih srodnika, koja u euro-kontinentalnom pravnom sistemu bivaju ostvarena institutom nužnog naslijedivanja, u engleskoj pravnoj tradiciji je izgradjivana u smjeru porodičnopravne i socijalne zaštite bazirane na obavezi izdržavanja određenog kruga lica koje je umrli još za života bio dužan izdržavati, te kojima je i nakon svoje smrti morao ostaviti određena dio dobara, dovoljnih za podmirenje njihovih uobičajenih životnih potreba.⁴⁹

⁴⁴ Član 1056. SpCC (izmjena Ley 7/2003., 01.04.2003.).

⁴⁵ Ovo uveliko odstupa od općeg pravila da se nužni dio ne može uslovjavati ili opteretiti na bilo koji način, te da njegovo plaćanje ne može biti odgođeno. Član 813.2. SpCC.

⁴⁶ O. Antić, 179.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ The Law Commission, Consultation Paper No. 191, *Intestacy and Family Provision Claims on Death*, 15. Vidjeti: http://www.lawcom.gov.uk/wp-content/uploads/2015/03/cp191_Intestacy_Consultation.pdf (12.01.2017.).

⁴⁹ Pitanje potreba izdržavanog lica bilo je različito tretirano od slučaja do slučaja. Veliku ulogu su imali suci koji su rješavajući konkretne slučajevje izgradili svijest o svrsi i prirodi izdržavanja. Tako je utvrđeno da visina davanja na ime izdržavanja ne treba omogućiti luksuzan život izdržavanog lica, kao što to lice ne smije dovesti ni u stanje siromaštva. Dosudeno izdržavanje treba omogućiti adekvatan stepen

Stoga bi mogli konstatovati da je u engleskom nasljednom pravu u pitanju specifična pravna priroda nužnog dijela koji je oblikovan u formi nužnog izdržavanja, za razliku od ostalih europskih zemalja gdje nužni dio nije usmjerен isključivo ka jednom segmentu (imovinske) zaštite, odnosno izdržavanju, nego može imati daleko širu namjenu.

Zbog efikasnije zaštite lica koja su prema ostaviocu bila u statusu izdržavanih – zavisnih – lica kasnije je bilo predloženo da dejstvo *Acta* iz 1938. godine bude prošireno i na dobra koja nisu bila obuhvaćena testamentom.⁵⁰ Dijete ostavioca i nadživjelog supružnika nije moglo posegnuti za prethodnim ovlaštenjima ukoliko bi umrli ostavio najmanje dvije trećine dobara supružniku. Razlog ovakve odredbe iz 1938. godine možemo tražiti u obavezi izdržavanja djeteta od strane roditelja.⁵¹ Usvajanjem *Family Law Reform Act-a* iz 1969. godine ovlaštenje na pobijanje ostaviočevih raspolažanja je prošireno na djecu, i to bez obzira na njihovo prijeklo, dok je do tada bilo ograničeno isključivo na djecu koja potiču iz braka.⁵² Temeljne reforme u oblasti nasljednog prava su izvršene 1975. godine donošenjem *The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act-a*.⁵³ Pored proširenja sudske ovlaštenja u pogledu zaštite lica o kojima ostavilac nije vodio brigu, reformisan je i kruga lica ovlaštenih na podnošenje zahtjeva. Tako su pravo na zaštitu svog, zavisnog, statusa izdržavanog lica dobili:

1. ostaviočev supružnik (pored onih lica sa kojima je ostavilac u momentu smrti bio u punovažnom braku, u obzir su dolazila i lica sa kojima ostavilac nije ostvarivao zajednicu života, odnosno slučajevi u kojima je ostavitelj bio rastavljen od stola i postelje-pod uslovom savjesnosti-, supružnik iz ništavog braka, a koji nije poništen prije ostaviočeve smrti, kao i savjesno lice koje je sa ostaviocem zasnovalo ništav brak);
2. ostaviočev bivši supružnik koji nije zasnovao novi brak;⁵⁴
3. ostaviočevo maloljet-

sigurnosti i dobrobiti kako izdržavanog lica tako i članova njegove najuže porodice, a za koje je to lice odgovorno. *Claims Under The Inheritance Act 1975*, Vidjeti: <http://www.herrington-carmichael.com/Documents/Articles/48199283-a175-4d74-a8f0-552bb0ce3d28.pdf>(14.01.2017.).

50 Ove preporuke su bile implementirane 1952. godine, donošenjem *Intestates' Estates Act-a*, a što je između ostalog omogućilo da sud raspolažanje dobrima ostavioca protegne i na prihode od dobara kojima je ostavitelj raspolažao *inter vivos ili mortis causa*. The Law Commission, Consultation Paper No. 191, *Intestacy and Family Provision Claims on Death*, 16.

51 Ova odredba je bila ukinuta 1966. godine u prvom odjeljku *Family Provision Act-a*. Vidjeti: The Law Commission, Consultation Paper No. 191, *Intestacy and Family Provision Claims on Death*, fn. 4, 15.

52 *Civil Partnership Act* iz 2004. godine je, po ovom pitanju, izjednačio status partnera, bez obzira da li su zasnovali bračnu zajednicu ili ne. Vidjeti: The Law Commission, Consultation Paper No. 191, *Intestacy and Family Provision Claims on Death*, fn. 7 i 8, 16.

53 Vidjeti: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63/pdfs/ukpga_19750063_en.pdf(12.01.2017.).

54 Ovdje su dolazila u obzir samo lica čiji je brak sa ostaviocem bio razveden ili poništen od strane sudova Engleske i Velsa. O. Antić, 180.

no dijete, uz mogućnost primjene fikcije o nascituru, dok su punoljetna djeca ovo pravo mogla ostvariti samo pod uslovom da su nesposobna za vlastito izdržavanje; 4. dijete koje je ostavilac smatrao članom porodice (najčešće dijete supružnika, ali je to moglo biti i bilo koje drugo dijete) i 5. lice koje je izdržavano od strane ostavioca (bez navođenja minimalnog vremenskog trajanja izdržavanja prije smrti ostavioca).⁵⁵ Sud treba utvrditi da lica iz navedenog kruga nisu dobila, bilo po testamentu, bilo po zakonu ili u kombinaciji ova dva osnova, odgovarajući novčani dio iz zaostavštine ostavioca, cijeneći sve okolnosti konkretnog slučaja.⁵⁶ Tek nakon utvrđivanja relevantnih činjenica sud može podnosiocu zahtjeva odrediti primjereno novčani iznos, dovoljan za njihovo izdržavanje.⁵⁷ Za razliku od prethodnih zakonskih rješenja, novim zakonom je sud ovlašten da spriječi izigravanje pravila o primjerenu izdržavanju koje bi ostavilac mogao da učini činom slobodnog raspolažanja imovinom.⁵⁸

Pošto je većina pravnih instituta u SAD-a izgradivana po ugledu na engleski pravni sistem, tako je i sloboda testamentalnog raspolažanja imovinom u osnovi prihvatile sistem engleskog prava.⁵⁹ Izuzetak jedino predstavlja savezna država Luizijana, koja je 1808. godine po ugledu na francuski *Code Civil*, uz nezanemariv uticaj španskog prava, donijela vlastiti zakonik kojim je, u okviru nasljedno-pravnih odredbi,⁶⁰ interes

⁵⁵ 1-(1), *The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act*, Vidjeti: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63/pdfs/ukpga_19750063_en.pdf (12.05.2015.).

Ukoliko je prije smrti ostavilac izdržavao bilo koje lice, u cijelosti ili djelomično, a ono se nije moglo podvesti pod prethodne slučajeve, ili ako je u pitanju vanbračni partner ostavioca, takva lica su imala pravo da postave zahtjev za dodjeljivanje primjereno novčanog iznosa, bez obzira na trajanje izdržavanja, a što će sud cijeniti u svakom konkretnom slučaju. *Ibid.*

⁵⁶ Vidjeti: 3.-(1), *The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act*,

Vidjeti: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63/pdfs/ukpga_19750063_en.pdf (12.01.2017.).

⁵⁷ Sud će pored navedenog uzeti u obzir vrijeme trajanja braka, kao i doprinos lica koje je živjelo u zajednici sa ostiocem. Vidjeti: 3.-(2), *The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act*, Vidjeti: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/63/pdfs/ukpga_19750063_en.pdf (12.01.2017.).

⁵⁸ Shodno tome, sud bi mogao npr. da donese odluku kojom obavezuje poklonoprimeca da obezbijedi novac ili drugu imovinsku korist u cilju zadovoljenja opravdanih potreba podnosioca zahtjeva. Tako se englesko pravo u znatnoj mjeri približilo ustanovi nužnog nasljednog dijela. *Ibid.*, 181.

⁵⁹ S. Svorcan, „Pravo na nužni dio po Zakonu o nasljedivanju Srbije iz 1995. godine“, *Glasnik prava, knjiga 6* (1997), Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 1997, 91.

⁶⁰ 31. marta 1808. godine zakonodavni organ Luizijane je usvojio tekst zakonika pod naslovom „*A Digest of the Civil Laws now in Force in the Territory of Orleans, with Alterations and Amendments Adapted to its Present Form of Government.*“ Digeste su skraćeno označavane kao Louisiana Civil Code (LCC) ili Građanski zakonik Luizijane. Već 1825. i 1870. godine tekst Zakonika je bio dopunjavan, kao što je to uostalom uobičajeno za sve kodifikacije tog perioda. *Ibid.*, 7. O nasljednom pravu vidjeti Book III, Title I, Član 871.-1466., *Louisiana Civil Code* (LCC), Vidjeti: <http://lcco.law.ls.edu/?uid=37&ver=en#37> (14.01.2017.).

najbližih srodnika zaštićen institutom nužnog nasljednog dijela.⁶¹

Tako u većini prava SAD-a postoje zakonske odredbe – *Statute Law* – koje brane testamentalna raspolaganja određenim poljoprivrednim zemljištem (*homestead*), a što sačinjava: kuća, okućnica i osnovna sredstva za život poljoprivrednika koja predstavljaju bazu opstanka jedne farmerske porodice. Ovo pravo je bilo rezervisano za ostaviočevog supružnika (koji je sa ostaviocem živio duže od jedne godine) i djecu mlađu od 21 godine. Ukoliko iza umrlog nije bilo djece maleđe od 21 godine ili ih uopće nije bilo onda bi sva navedena dobra imala pripasti supružniku.⁶² U ovom slučaju supružniku je pripadala jedna polovina vrijednosti dobara koja čine *homestead*, dok bi drugu polovinu dijelila djeca mlađa od 21 godine života.⁶³

Imamo li u vidu navedeno možemo zaključiti da je institut *homestead* sličan ustanovi nužnog dijela, kao segmenta nasljednog prava, pošto u konkretnom slučaju nužni dio biva izmiren u naturi, a ne u novcu. Institut *homestead* se odnosi na precizno određena dobra koja imaju pripasti ex lege navedenim subjektima, dok su kvote svakog od nasljednika koji polažu pravo na *homestead* unaprijed poznate.

Značajno mjestu u američkom pravu, a po uzoru na engleski srednjevjekovni institut ima ustanova udovičinog užitka, s tim što u pravima mnogih država SAD-a ova institucija biva supstituisana pravom na dio čistog prihoda od ostaviočeve imovine, dakle institutom sličnim savremenom engleskom pravu.⁶⁴

83

Iako američko zakonodavstvo, osim pravnog sistema Luizijane, ne poznaje institut ograničenja vlasnika da podijeli svoju imovinu kako god i kome god želi, ipak je primjetno da prvostepeni sudovi (porota i sudije) s blagonaklonošću gledaju na pozivanje srodnika ostavioča na ostaviočevu neuračuljivost zbog njihovog testamentalnog iznasljeđivanja ili tzv. navođenja „reda-radi“ u testamentu bez ostavljanja bilo kakve koristi (što je slično rimske konceptu materijalnog nužnog nasljednog prava). S druge strane, apelacioni sudovi su skloniji prihvatanju koncepta slobode testiranja, odnosno raspolaganja imovinom *inter vivos i mortis cuasa*.⁶⁵

⁶¹ LCC poznaje dva osnova nasljedivanja: testament i zakon. Član 873. LCC., Vidjeti: <http://lcco.law.lsu.edu/?uid=37&ver=en#37> (14.01.2017.).

⁶² A Guide to Arkansas Inheritance, Vidjeti: <http://law.uark.edu/faculty/buehler/2012Spring/Arkansas-Guide-to-Inheritance.pdf> (15.01.2017.).

⁶³ U slučaju da ne postoji preživjeli supružnik, a postoje djeca do 21 godine, onda će djeca međusobno naslijediti sva dobra, pri čemu moramo imati u vidu da djeca ne moraju biti djeca preživjelog supružnika. *Ibid.*

⁶⁴ O. Antić, 182.

⁶⁵ Da bi eksheredacija bila valjana ostavilac treba dio lišenog lica dati nekom drugom licu. Maloljetna djeca uživaju posebnu vrstu zaštite, pošto pravo na izdržavanje koje oni uživaju, biva produženo poslije

LCC sadrži jedinstvene odredbe o zaštiti interesa određenih lica koji su institutom nužnog nasljeđivanja osigurani za slučaj da ostavilac prekorači svoja ovlaštenja prilikom raspodjele imovine *inter vivos* ili *mortis causa*. U prošlosti su nužni nasljednici bila sva djeca ostavioca, bez bilo kakvog dobnog, odnosno statusnog ograničenja.⁶⁶ Shodno važećim odredbama LCC nužni nasljednici su potomci (do 23 godine starosti ili mlađi), kao i svi ostali potomci koji nisu u stanju da vode brigu o zaštiti svojih prava i interesa, odnosno da upravljaju imovinom.⁶⁷ Raspolaganja imovinom *inter vivos* i *mortis causa* ne smiju prelaziti tri četvrtine zaostavštine ostavitelja, ukoliko ostavitelj ima jednog potomka, a ukoliko ih je dvoje ili više ostavilac ne smije raspolažati sa jednom polovinom svoje zaostavštine. Dio kojim ostavitelj ne smije raspolažati nazivamo nužnim dijelom, dok ostatak predstavlja raspoloživi dio ostaviteljeve imovine.⁶⁸ Čak je propisano i da lice pravnim poslovima *inter vivos* ne smije sebe dovesti u stanje potrebe, a ukoliko to učini pokloni koje je učinio biće pobijeni, osim onih davanja kojima je sebe „rasteretio.“⁶⁹ Ukoliko je narušen nužni dio raspolaganja *inter vivos* i *mortis causa* će biti umanjivana sve do konačnog namirenja visine nužnog dijela.⁷⁰ Raspolaganja *inter vivos* će biti smanjenja tek nakon što raspolaganja *mortis causa* ne budu dosta na za namirenje nužnog nasljeđnog dijela.⁷¹ Shodno navedenom uočavamo da nužni dio ima elemente nasljeđnog prava, te da su nužne kvote alikvotno određene u odnosu na konkretna dobra koja čine predmet zaostavštine. Ostavitelj može testatom u korist partnera konstituisati *usufruct*-plodouživanje (kao dio vlasničkih ovlaštenja) i na onom dijelu dobara koji će pripasti nužnim nasljednicima.⁷²

84

smrti roditelja, kao dužnika izdržavanja. Slično engleskom pravu na izdržavanje i u američkom pravu ostaviočeva raspolaganja neće biti poništena ukoliko je on svu imovinu ostavio supružniku, pošto se polazi od presumpcije da će ovaj roditelj izdržavati svoje dijete. No, u slučaju da je brak razveden ili da ostavilac svoju imovinu ostavi nekom trećem, koji nema obavezu izdržavanja njegovog djeteta, onda će dijete imati pravo pobijanja očevih, pa i majčinih raspolaganja, tako da će obaveza izdržavanja biti produžena. *Ibid.*

⁶⁶ P.A. Rabalais, *Estate Planning in Louisiana, A Layman's Guide To Understanding Wills, Trusts, Probate, Power of Attorney, Medicaid, Living Wills and Taxes*, Second Edition, Estate Planning for Life, LLC Baton Rouge, Louisiana, 2011, 54.

⁶⁷ Član 1493. LCC.

⁶⁸ Član 1493.-1495. LCC.

⁶⁹ Ovdje se misli na određena dobra koja su za ostavitelja predstavljala teret. Ako je u međuvremenu predmet poklonjene stvari od strane poklonoprimca opterećen nekim stvarnim pravom, to stvarno pravo ostaje, a poklonoprimac odgovara za proporcionalno umanjenje vrijednosti imovine. Član 1498. LCC.

⁷⁰ Obračunsku vrijednost čine sva dobara koja se nađu u imovini ostavioca, a na koja biva dodata vrijednost poklona učinjenih *inter vivos* u roku od tri godine po smrti ostavioca, uzimajući u obzir vrijednost poklona u vrijeme kada su učinjeni. Član 1503. LCC.

⁷¹ Član 1507. LCC.

⁷² Npr. ako su iza umrolog lica ostali bračni partner i troje djece, nema nikakvih smetnji da ostavilac,

Shodno prethodno iznesenom, možemo sumirati sljedeće činjenice. U sistemu obligacionopravne prirode prava na nužni dio, ostaviočev testament kojim je on prekomjerno raspolagao, narušivši tako nužni nasljedni dio, ne biva poništen, pa čak ni djelomično. U pogledu ostvarenja prava na nužni dio i njegove prenosivosti u pravima sa obligacionopravnom prirodnom nužnog dijela važi pravilo da je pravo na nužni dio prenosivo (*negotia inter vivos et mortis causa*) i podobno za nasljeđivanje. Ovo pravo biva ostvareno shodno pravilima koja važe za odgovarajuće tužbe, pri čemu ovlašćeno lice stiče pravo na zahtjev, tj. tužbu u materijalnom smislu. U konkretnom smislu ostvarenja prava na nužni dio ovlašćeno lice dobija određeni novčani iznos iz aktive zaostavštine i to nakon izmirenja poreskih obaveza i namirenja ostaviočevih povjerilaca. Nužni nasljednik kao povjerilac ne odgovara za ostaviočeve dugove, a njegov položaj ne zavisi od vrste porijekla odnosno kvaliteta dobara koja ulaze u sastav zaostavštine. Odluka suda po tužbi nužnog nasljednika kao povjeriocu ima konstitutivno dejstvo, pa shodno tome djeluje samo *ex nunc*.⁷³

S druge strane u pravnim sistemima sa nasljedno-pravnom prirodnom nužnog nasljeđivanja testamentalna raspolaganja bivaju smanjena, odnosno djelomično ili u potpunosti poništена. Pri tome pravo na nužni dio nije prenosivo, što znači da isto ne može biti prenijeto pravnim poslovima *inter vivos et mortis causa*. U pogledu ostvarenja prava na nužni dio bivaju primijenjena sva pravila o nasljedničkoj izjavi. Nužni nasljednik kao univerzalni sukcesor odnosno nasljednik u pravom smislu riječi odgovara za dugove ostavioča. „Praktično, u ovom pogledu nema suštinske razlike jer nužni nasljednik u sistemu obligacione prirode prava na nužni dio može biti namiren tek poslije ostaviočevih povjerilaca.“⁷⁴ Iako u tom sistemu on ne odgovara za dugove, ipak njegovo potraživanje ne može biti namireno prije izmirenja dugova, troškova i drugih obaveza koje terete aktivni dio zaostavštine. Pravni status, odnosno položaj nužnog nasljednika zavisi od vrste porijekla, odnosno kvaliteta dobara koja ulaze u sastav zaostavštine. Zapravo, nužni nasljednik ima pravo na svaku stvar i svako pravo iz zaostavštine i to u alikvotnom dijelu svih dobara koja ulaze u ostavinsku masu, i to u momentu delacije kada nužni nasljednici (jednako kao i zakonski nasljednici) i stupaju u posjed nasljednih dobara.

pored odredbe kojom jednu polovinu, kao nužni dio, ostavlja svojoj djeci, a drugu polovinu u vlasništvo svome bračnom partneru, navede da na onoj prvoj – nužnoj – polovini, konstituiše pravo plodouživanja u korist bračnog partnera koji je već dobio jednu polovinu u vlasništvo. P.A. Rabalais, *Estate Planning in Louisiana, A Layman's Guide To Understanding Wills, Trusts, Probate, Power of Attorney, Medicaid, Living Wills and Taxes*, Second Edition, Estate Planning for Life, LLC Baton Rouge, Louisiana, 2011, 20.

⁷³ O. Antić, 176-177.

⁷⁴ *Ibid.*

Odluka suda po pitanju zahtjeva za namirenje nužnog nasljednog dijela ima deklatoran karakter sa retroaktivnim dejstvom tj. djeluje *ex tunc delationis*.⁷⁵

3. Nasljedno-pravni status nužnih nasljednika i pravna priroda nužnog nasljednog dijela u nasljedno-pravnom sistemu u Bosni i Hercegovini

U pogledu analize prevalirajuće doktrine o pravnoj prirodni nužnog dijela na prostorima bivše Jugoslavije referentne su odredbe Saveznog Zakona o nasljeđivanju iz 1955. godine.⁷⁶ Navedenim zakonom je eksplicitno propisano da je pravo na nužni dio nasljedno pravo, uz mogućnosti modifikacije istog. Nužnom nasljedniku je, po tom zakonu, pripadao svaki dio ostaviteljevih stvari i prava koji čine zaostavštinu, ali za-vještalač je mogao odrediti da nužni nasljednik primi svoj dio i u određenim stvarima, pravima ili u novcu.⁷⁷ Ova odredba je kasnije preuzeta i u Zakon o nasljeđivanju SR BiH iz 1980. godine,⁷⁸ te kao takva manje-više zadržana do danas.

Pošto sudija nije dužan da *ex offo* pazi na nužni nasljedni dio ono biva ostvareno temeljem zahtjeva ovlaštenog kruga lica, tj. pokretanjem parničnog postupka.⁷⁹ Prethodno smo vidjeli da u teoriji nasljednoga prava postoji nekoliko shvatanja pravne prirode prava na nužni dio. Prihvatanje stajališta da je pravo na nužni dio nasljedno pravo ima veliko praktično značenje, pošto će u tom slučaju na institut nužnog nasljeđivanja biti primijenjena pravila zakonskoga nasljeđivanja tako da će i za nužne nasljednike vrijediti pravila o (ne)dostojnosti, isključivosti između pojedinih nužnih nasljednih redova, odgovornosti za ostaviteljeve dugove, nasljedničkoj izjavi, fikcija „*nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur*“⁸⁰, pravo predstavljanja, pravo priraštaja i sl.⁸¹

86

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Savezni Zakon o nasljeđivanju Federativne Narodne Republike Jugoslavije, (SZN FNRJ), „Službeni list FNRJ“, br. 20/55. Prečišćeni tekst zakona sa kasnjim izmjenama i dopunama je objavljen u „Službenom listu SFRJ“, br. 42/65.

⁷⁷ Član 32. SZN FNRJ.

⁷⁸ Član 27. Zakona o nasljeđivanju Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (ZN SR BiH), „Službeni list SR BiH“, br. 7/80, 15/80.

⁷⁹ Vidjeti: Čl. 229 ZN SR BiH. Detaljnije: I. Babić, „Pravna priroda prava na nužni deo-glosa povodom rešenja ZON“, *Glasnik prava, zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu*, Novine u Zakonu o nasleđivanju Srbije iz 1995, Kragujevac, 1998.

⁸⁰ I. Puhan, *Rimsko pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1974, 370.

⁸¹ E. Hašić/A. Muslić/B. Krešić, *Priručnik za pripremu ispita iz Nasljednog prava*, Bihać, 2009, 41.

Nužno nasljeđivanje predstavlja izuzetak od principa ostaviteljevog slobodnog raspolaaganja imovinom kako za života tako i za slučaj smrti. Opravdanje postojanja pravila kojima biva uređeno pravo određenih osoba na nužni dio i s tim u vezi ograničenje slobode ostavitelja da slobodno, po svojoj volji, raspolaže vlastitom imovinom sadržano je, između ostalog, i u nužnosti zaštite interesa porodice i osiguranja osnovnih životnih potreba za ostaviteljeve najbliže sroditke i ostaviteljevog supružnika.⁸²

Već iz prethodno izloženog uočavamo da bi, suštinski, institut nužnog nasljeđivanja s jedne strane trebao da „ruši“ određene pravne poslove, dok bi s druge strane, istovremeno, trebao da „gradi i jača“ porodičnu solidarnost i zaštitu najužih srodnika ostavitelja. U pravne poslove kojima može biti ograničena sloboda ostavitelja da neograničeno raspolaže svojom imovinom ubrajamo: testament, legat, ugovor o poklonu (uz zakonom predviđena ograničenja) i ugovor o ustupanju i raspodjeli imovine za života (koji će samo u zakonom predviđenim slučajevima biti tretiran kao poklon).⁸³ U odnosu na druge pravne poslove, kao što su ugovor o prodaji, ugovor o zamjeni, ugovor o doživotnom izdržavanju i sl., zbog njihovog oneroznog karaktera, ne postoji ograničenje ostaviteljevih raspolaaganja, a u interesu nužnih nasljednika.

Generalno posmatrano, u BiH je nužni nasljednik univerzalni sukcesor, te je njegov pravni položaj u nasljeđivanju isti kao i svakog zakonskog ili testamentalnog nasljednika, što znači da je njegovo pravo na nužni nasljedni dio zakonsko nasljedno pravo, a što ima višestruki značaj, jer *in concreto* bivaju primijenjena sva pravila koja važe za zakonske nasljednike.⁸⁴ No, ukoliko ostavitelj odredi „dostatne“ predmete iz kojih trebaju biti namireni interesi nužnih nasljednika on postaje singularnim sljednikom ostavitelja koji svoje potraživanje usmjerava na konkretna i precizno određena dobra koja čine ostavinsku masu odnosno zaostavštinu. Njegov nasljedno-pravni položaj bi mogli dovesti u ravan sa položajem isporukoprimaoca, odnosno legatara. Nužni nasljednik u ovom slučaju neće pobijati pravne poslove ostavitelja, jer za takvo što nema ni potrebe.

⁸² *Ibid.*, 41-42.

⁸³ Više vidjeti: I. Babić, „Ostavljanje legata“, *Pravna riječ, časopis za pravnu teoriju i praksu*, god. VII, br. 28/2011, Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, 2011. Čl. 139 ZN FBiH, čl. 132 ZN RS i čl. 113 ZN BD BiH.

⁸⁴ „U slučaju neprihvatanja ili odricanja jednog nužnog nasljednika od naslijeda, njegov dio pripada ostalim nužnim nasljednicima. U protivnom, kada bi se prihvatilo tumačenje žalbe, neprihvatanjem naslijeda od strane jednog nužnog nasljednika, umanjio bi se nužni dio, a uvećao raspoloživi dio a time bi bio povreden naprijed navedeni zakonski propis.“ Rješenje Vrhovnog suda Srbije, br. Gž-794/55, od 8.XII.1955. godine. M. Kurkulija, *Priučnik za nasledno pravo sa odabranom sudska praksom*, Savremena administracija, Beograd, 1972, 162.

Nužni nasljednici u BiH su podijeljeni u nasljedne redove i to po istom kriterijumu kao i zakonski nasljednici, tako da među njima važe principi predstavljanja i isključivosti.⁸⁵ Slijedom navedenog nužnim nasljednikom će u konkretnom slučaju postati samo ono lice koje bi u tom slučaju po opštim pravilima nasljeđivanja postalo zakonskim nasljednikom. On, jednako kao i zakonski nasljednik, mora ispunjavati sve zahtjeve koji su postavljeni u pogledu njegovih ličnih kvaliteta kao što je npr. dostojnost za nasljeđivanje i sl.⁸⁶

Pravna priroda prava na nužni dio, u partikularnom bosanskohercegovačkom nasljedno-pravnom sistemu, prioritetno zavisi od volje ostavioca, odnosno od volje zainteresovanih stranaka.⁸⁷ U tom smislu, a shodno odredbama ZN RS i ZN BD BiH, jedino ostavilac ima mogućnost uticanja na promjenu prirode nužnog dijela, odnosno derogiranja zakonske postavke o pravu nužnog nasljednika na kvotu/udio u ostavinskoj masi.⁸⁸ Zapravo, ostavilac ima mogućnost da odredi način podmirenja interesa nužnih nasljednika preciziranjem stvari, prava ili novčanog iznosa iz kojeg se interesi navedenih lica imaju namiriti. Na drugoj strani, zakonodavac u entitetu FBiH je usvojio nasljedno-pravne odredbe koje, pored inkorporisanja prethodno navedenih mogućnosti,⁸⁹ proširuju „pravni dijapazon“ namirenja prava na nužni dio. U tom smislu ZN FBiH propisuje da na zahtjev *neke od stranaka* sud može, kad nađe da je to opravdano, odlučiti da nužnom nasljedniku pripadne dio u određenim stvarima, pravima ili u novcu, ako to već nije pravnim poslom odredio ostavitelj.⁹⁰ U duhu

⁸⁵ O. Antić, 174.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ „Okružni sud je tužiljama dosudio određeni dio iz zaostavštine njihovog oca na ime dopune nužnog dijela naslijeda. Tužena, pored ostalog, nije bila zadovoljna prvostepenom presudom i zato, što sud nije odlučio da tužena isplati u novcu tužiljama njihov nužni dio. Vrhovni sud nije uvažio taj žalbeni razlog, sa sljedećom motivacijom: „Pravilno je prvostepeni sud dosudio tužiljama dio zaostavštine za okrnjeni nužni dio, a ne naknadu u novcu. Saglasno članu 32. Zakona o nasljeđivanju, pravo na nužni dio je stvarno, a ne obligaciono pravo. Izuzetno samo onda, kada testator odredi da se nužni dio isplati u novcu, nužni nasljednici ne bi mogli da traže dio imanja, ili saglasno članu 150. posebna stvar može da se ostavi nasljedniku koji je živio ili privredivao sa ostaviocem, ako ima opravdanih razloga i na traženje nasljednika da mu se ostave posebne stvari, a on da isplati protivvrijednost u novcu, ali ne i sav nasljedni dio. U ovom slučaju, pak, niti je testator odredio isplatu u novcu nužnog dijela, niti je tužena postavila zahtjev u pogledu posebnih stvari navodeći za to opravdane razloge.“ Rješenje Vrhovnog suda Makedonije, br. Gž-225/56, od 24.VIII 1956. godine. M. Kurđulija, 162.

⁸⁸ Čl. 32 Zakona o nasljeđivanju Republike Srpske, - ZN RS („Službeni glasnik RS“, br. 01/09, 55/09) i čl. 30 Zakona o nasljeđivanju Brčko distrikta BiH, - ZN BD BiH (preuzet Zakon o nasljeđivanju SR BiH, prečišćeni tekst objavljen u „Službenom listu“, br. 7/80, 15/80).

⁸⁹ Čl. 30 st. 1 Zakona o nasljeđivanju Federacije BiH, - ZN FBiH („Službene novine FBiH“, br. 80/14).

⁹⁰ Čl. 30 st. 2 ZN FBiH.

navedene odredbe možemo zaključiti da na pravnu prirodu nužnog dijela, temeljem odluke suda, mogu uticati neke od stranaka, a pod kojima podrazumijevamo zainteresovane stranke i to kako zakonske tako i nužne nasljednike, kako testamentalnog nasljednika (u entitetu FBiH i nasljednika temeljem ugovora o nasljeđivanju) tako i poklonoprimca, pošto je moguće da u slučaju namirenja nužnog nasljednog dijela i njihovi imovinski interesi dođu u pitanje, odnosno da isti budu smanjeni u obimu koji je potreban za namirenje nužne nasljedne kvote.

Kao što smo naveli, nasljedno-pravni karakter prava na nužni dio, u BiH, dolazi do izražaja kroz sva tri teksta zakona o nasljeđivanju, kojima je određeno da nužnom nasljedniku pripada udio u svim stvarima i pravima koja sačinjavaju zaostavštinu. Tako, pored nasljednog karaktera, pravo na nužni dio može biti dijelom obligacionog/stvarnog prava, ukoliko je sud na zahtjev neke od stranaka našao opravdanim da dosudi nužnom nasljedniku dio u određenim stvarima, pravima ili novcu, ako to već ostavitelj nije odredio pravnim poslom.⁹¹ Ukoliko je ostavitelj naložio da nužnim nasljednicima određena dobra (stvari, prava ili novac) budu izmirena na ime nužnog nasljednog dijela onda će ta lica steći status povjerioca, a, zakonski ili testamentalni nasljednici ili nasljednici temeljem ugovora o nasljeđivanju ili poklonoprimci status dužnika. Kao što smo vidjeli, usvajanjem novog zakona na ovom pravnom polju zakonodavac u entitetu FBiH je omogućio zainteresovanim stranama da, namirenje svog nužnog dijela zahtijevaju u stvarima (stvarno pravo), pravima i novcu (tzv. protunovčana vrijednost nužnog dijela/obligaciono pravo), a o čemu konačnu odluku donosi sudija.⁹² Time je, smatramo, načinjen pravni iskorak, u odnosu na rješenja u entitetu Republika Srpska i Distriktu Brčko, ali koji je i dalje parcijalan, jer ne vodi računa o vrsti dobara koja ulaze u ostavinsku masu i njihovoj najkvalitetnijoj ekonomskoj iskoristivosti kao ni o stvarnim ekonomskim potrebama i stanjima zakonskog ili nužnog nasljednika.

⁹¹ Presudom Okružnog suda odbijen je zahtjev tužioca O. radi nadopune njegovog nužnog dijela jer je zavještalač odredio da se tužiocu O. ima isplatiti nužni dio u novcu, te prema tome tužilac ne može tražiti izdvajanje nužnog dijela u prirodi. Tužilac je žalbom pobijao presudu zbog nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i zbog pogrešne ocjene dokaza, pa je predložio da se presuda ukine ili preinači i da se tužba u cijelosti uvaži. Vrhovni sud je potvrdio tu presudu, iz ovih razloga: „...Zavještalač je odredio da se tužiocu O. ima isplatiti 1.000 dinara i time je jasno očitovao svoju volju da O. dobije svoj nužni dio u novcu. U konkretnom slučaju on bi mogao da zahtijeva nadopunu svog nužnog dijela, jer iznosom od 1.000 dinara njegov nužni dio nije namiren. Međutim, on traži izdavanje nužnog dijela u prirodi, a takav tužbeni zahtjev u konkretnom slučaju nije osnovan.“ Vrhovni sud APV, br. Gž-634/55, od 17.I.1956. godine. Ibid., 167.

⁹² „Na zahtjev neke od stranaka sud može, kad nađe da je to opravданo, odlučiti da nužnom nasljedniku pripadne dio u određenim stvarima, pravima ili u novcu, ako to već nije pravnim poslom odredio ostavitelj.“ Čl. 30 st. 2 ZN FBiH.

Suštinski, temeljem odredbi ZN FBiH sud će biti ovlašten da odlučuje o karakteru namirenja nužnog dijela tek onda kada to ne učini ostavilac, a što praktično znači da ostavilac ima prioritetno pravo u određivanju načina namirenja interesa nužnih nasljednika. Ovo prioritetno ostaviočevo pravo je jedinstveno prihvачeno u okviru sva tri nasljedno-pravna koncepta unutar BiH. Ukoliko ostavilac to učini sud ne može, pa čak ni onda kada se to čini opravdanim i kada stranke zahtijevaju tražiti da nužni dio bude namiren napraktičniji i ekonomski prihvatljiviji način.

Stoga, ukoliko ostavilac ne odredi način namirenja nužnih nasljednika ili to učini ali u nedovoljnem obimu (pri čemu se može dogoditi da novac koji je namijenio zadovoljenju interesa nužnih nasljednika nije dostatan, pa sudija temeljem zahtjeva nužnog nasljednika za dopunjjenjem nužnog dijela bude obavezan dosuditi isključivo novčanu protuvrijednosti kao jedini način namirenja nužnih nasljednika, a sve shodno ostaviteljevoj volji) zakonodavac je odredio da nužnom nasljedniku pripada određeni dio svake stvari i prava koji sačinjavaju ostavinu, što znači da je u tom slučaju, pravo na nužni dio nasljedno-pravnog karaktera, a nužni nasljednik univerzalni sukcesor. S druge strane, ukoliko su precizirane stvari iz kojih se ima namiriti pravo na nužni dio ili je isti moguće svesti na novčanu protuvrijednost (bilo da je tu protuvrijednost u novcu zakonodavac odredio *ex lege*, kao što je slučaj u Republici Srbiji⁹³ ili je tu mogućnost zakonodavac uslovio zahtjevom neke od stranaka i odlukom suda) nužni nasljednik se može naći u položaju singularnog sukcesora, odnosno povjerioca zaoštavštine.

⁹³ „Nužnom nasledniku pripada novčana protivvrednost nužnog dela (obligaciono pravo). Na zahtev nužnog naslednika, sud može odlučiti da ovom pripadne određeni deo stvari i prava koji čine zaostavštinu (stvarno pravo). Odredbe prethodnih stavova važe samo ako ostavilac u zaveštanju ne odredi prirodu nužnog dela.“ Čl. 43 Zakona o nasleđivanju Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 46/95, 101/2003-odлука USRS i 6/2015).

ZAKLJUČAK

Na osnovu prethodno izloženog regulisanja pravne prirode nužnog nasljeđivanja proizlazi postojanje nekoliko rakursa opserviranja pravne prirode nužnog dijela i to: 1. shvatanje nužnog dijela kao dijela obligaciono-pravnih odnosa; 2. shvatanje nužnog dijela kao dijela nasljedno-pravnih odnosa; 3. shvatanje nužnog dijela kao instituta socijalnog prava (pravo na izdržavanje) - pretežno shvatanje u anglo-saksonском правном систему; 4. shvatanje nužnog dijela kao dijela stvarno-pravnih odnosa (*homestead*), sa stanovitim socijalnim elementima i sl..

Ukoliko bi se odlučili za bilo koju od navedenih pravnih koncepcija prepostavljamo da bi u praksi među nužnim nasljednicima u sistemu nasljedno-pravne prirode prava na nužni dio i ovlaštenih lica u sistemu obligacionopravne prirode tog prava, vjerovatno nastao nasljedno-pravni procjep. Zapravo, naše isključivo i bezuslovno opredjeljenje za bilo koji od navedenih tretmana prava na nužno nasljeđivanje našlo bi se u nasljedno-pravnom vakumu u kojem bi istovjetne nasljedno-pravne činjenice bivale različito tretirane. U takvoj situaciji bi lica koja pripadaju krugu zemalja koje nužno nasljeđivanje tretiraju isključivo kao dio nasljednog prava došla u drugačiju pravnu poziciju u odnosu na lica koja svoj zahtjev na nužni dio ističu u pravnim sistemima koji pravnu prirodu nužnog nasljeđivanja svode na obligaciono-pravni odnos. Zbog toga, ne možemo biti isključivi prihvatajući prvo, drugo ili treće pojimanje pravne prirode nužnog nasljeđivanja, nego se trebamo okrenuti ka traženju najadekvatnijeg „pravnog amalgama“ koji bi istovremeno udovoljavao interesima unutarporodične solidarnosti i društveno-ekonomskog uređenja.

Na osnovu detaljnog sagledavanja svih aspekata shvatanja pravne prirode prava na nužni dio mogli bi zaključiti sljedeće:

- Ukoliko pravo na nužni dio okarakterizujemo dijelom nasljedno-pravnih odnosa, to praktično znači da će nužni nasljednici biti smješteni u nasljedne redove i shodno pravilima sljedoreda ostvarivati svoje nužno nasljedno pravo. Uz to, lica koja polazu pravo na nužni dio trebaju udovoljiti svim opštim pravilima nasljeđivanja ispunjavajući sve zahtjeve u pogledu njihovih ličnih kvaliteta (npr. nepostojanje razloga nedostojnosti i sl.), prijema ili odbijanja nužnog dijela, te učestvujući u realnoj podjeli zaostavštine odgovarati za sve obaveze ostavioca u srazmjeru sa svojim nužnim nasljednim dijelom. Ovako shvaćeno pravo na nužni dio je prenosivo samo nakon što isto bude ostvareno od strane

potencijalnog nužnog nasljednika.

- Na drugoj strani, obligaciono-pravna karakterizacija prava na nužni dio rezultirala bi njegovim pukim svođenjem na potraživanje stanovitog novčanog iznosa usmjerenog od strane nužnog nasljednika (kaopovjerioca) prema univerzalnim ili singularnim sukcesorima (kao dužnicima), a sve u zavisnosti od načina na koji je ostavilac povrijedio nužnu kvotu određenih lica (testamentom ili nekim ugovorom *inter vivos/mortis causa*). U tom slučaju pravo na nužni dio bi bilo prenosivo i to *negotia inter vivos et mortis causa*.
- Ukoliko potencijalnom nužnom nasljedniku pripada određena stvar iz ostavinske mase, a na ime nužnog nasljednog dijela, onda možemo konstatovati da je momentom delacije nužni nasljednik stupio u stvarno-pravni odnos bilo da je to odredio sam ostavilac ili pak sud.
- Bez obzira kakva bila pravna priroda prava na nužni dio stranka koja je zainteresovana za namirenje nužnog dijela, neovisno od ostavinskog postupka, ima obavezu da pokrene poseban postupak u cilju utvrđivanja prava na nužni dio i namirenja istog.
- Uz navedeno, zaključujemo da bi bilo nužno pozitivna zakonska rješenja u BiH uskladiti prema odredbama ZN FBiH. Pored toga, smatramo da je potrebno izmijeniti odredbu o karakteru prava na nužni dio, a kojom je regulisano prioritetno pravo ostavioca da pravnim poslom odredi karakter namirenja nužnog nasljednog dijela, a prevashodno zbog toga što naknadne okolnosti koje bi mogle nastati poslije smrti ostavioca mogu nalagati donošenje drugačijih rješenja u pogledu namirenja interesa nužnih nasljednika. Uvažavajući postojeća zakonska rješenja u BiH, sud ne bi bio ovlašten da razmatra pitanje načina namirenja interesa nužnih nasljednika ukoliko je to, pa čak samo i djelomično, odredio ostavilac.

Zaključimo! Iako bosanskohercegovački nasljedno-pravni sistem, kroz odredbe sva tri zakona o nasljeđivanju, pravo na nužni dio, generalno, tretira nasljednim pravom i to u slučaju ostaviteljevog prečutnog odnosa po ovom pitanju (kada nužnom nasljedniku pripada unaprijed određeni alikvotni dio u odnosu na cjelokupnu zaoštavštinu), sva tri zakonodavca su omogućila ostaviocu da određene stvari, prava ili novac namijeni u svrhu zadovoljenja interesa nužnih nasljednika čime bi bilo eliminisano njihovo učestvovanje u eventualnom rasparčavanju određenih kompaktnih i koherentnih nasljednih cjelina, kao što su obradive poljoprivredne površine i sl. Uz

to, Zakonom o nasljeđivanju na području entiteta FBiH je propisano da sud može temeljem zahtjeva neke od stranaka (pri čemu nije propisano da su to samo nužni nasljednici) odrediti da nužnom nasljedniku na ime nužnog dijela pripadne dio u stvarima, pravima ili novcu. S obzirom da obligaciono-pravni ili stvarno-pravni karakter prava na nužni dio u entitetu RS i Distriktu Brčko zavisi isključivo od volje ostavite-lja, koji je nerijetko pravno neuka stranka, kao i od konkretnog zahtjeva zakonskog ili nužnog nasljednika (u entitetu FBiH), čini se nužnim poduzimanje reformskih koraka na ovom polju, odnosno *de lege ferenda* unifikaciju rješenja po ovom pitanju, odno-sno vezivanja prava na nužni dio, pored već navedenog, za činjenice profesionalnog zanimanja nasljednika (zakonskih i nužnih) te za predmete nasljeđivanja, odnosno karakter nasljednih dobara. Tako bi, primjera radi, preduhitrili mogućnost da nužni nasljednici, koji se ne bave nekom granom poljoprivrede, svojim, alikvotno određe-nim nužnim dijelom, umanje ekonomsku iskoristivost i svrhovitost datog dobra. S druge strane, zakonskim nasljednicima bi trebalo biti omogućeno da nužni dio izmire na način koji ne bi ugrozio njihov ekonomski razvoj, bilo isplatom određenog nov-čanog iznosa ili isporukom stvari i ustupanjem prava, a koji bi zadovoljili interese nužnih nasljednika. Time bi bilo spriječeno dodatno usitnjavanje obradivih zemljišnih površina i drugih dobara koje svoju punu ekonomsku vrijednost i upotrebljivost mogu ostvariti jedino kao nerasparčane i kompaktne cjeline.

LEGAL NATURE OF THE RIGHT TO COMPULSORY INHERITANCE PORTION

SUMMARY

Determination of the legal nature of the rights to the compulsory inheritance portion is of great importance for every hereditary-legal system that was developed in each country on the basis of its cultural and historical values. So, today there are several conceptions of a legal nature of compulsory inheritance portion that we do not have to unconditionally accept. In fact, it is necessary to take the best of all different approaches to the compulsory inheritance portion in order to establish the best practice that in a particular community would be generally beneficial and just for any person, respectively for beneficiary and forced heir. Considering the above, in Bosnia and Herzegovina is necessary to modify the legal nature of the compulsory inheritance portion, or its determination depending on the specific situation in which both, the beneficiary and the forced heir, can be found, as well as on the kind of estate of inheritance, for which often kind-dependent and special hereditary-legal rules have been applied.

Keywords: *forced heir, compulsory inheritance portion, legal nature, comparative- legal review.*